

LATOPISY
AKADEMII SUPRASKIEJ
8

CERKIEW A ASYMILACJA
— SWÓJ I OBCY

Pod redakcją
Marzanny Kuczyńskiej

Białystok 2017

Rada Naukowa

Arcybiskup Białostocki i Gdański Jakub (Białystok),
ks. Henryk Paprocki (Warszawa), Antoni Mironowicz (Białystok),
Aleksander Naumow (Wenecja), Ivan Charota (Mińsk)

Kolegium Redakcyjne

ks. Jarosław Józwiak (redaktor naczelny),
Jakub Oniszczyk (sekretarz), Marzanna Kuczyńska,
Jarosław Charkiewicz

Recenzenci

prof. Zoja Jaroszewicz-Pieresławcew

Adres Redakcji

Fundacja „Oikonomos”
ul. Św. Mikołaja 5, 15-420 Białystok, e-mail: fundacja@oikonomos.pl

Redakcja techniczna, skład i projekt okładki

Jarosław Charkiewicz

ISSN 2082-9299

Wydawca

Fundacja „Oikonomos”

Druk i oprawa

Orthdruk Sp. z o.o., Białystok

SPIS TREŚCI

<i>Od redakcji</i>	7
Elżbieta Czykwin <i>Swój i obcy w świetle teorii opanowania trwogi (TMT)</i>	9
Andrzej Sadowski <i>Wyznanie prawosławne jako podstawowa bariera procesów asymilacyjnych (na przykładzie mieszkańców wyznania prawosławnego województwa podlaskiego)</i>	17
Igor Habura <i>Swój i obcy. Biblijny Izrael w walce o tożsamość</i>	31
Андрей Горбачкий <i>Антропологическое и историческое измерение религиозной идентичности (на примере избранных территорий Великого Княжества Литовского в XV–XVII вв.)</i>	39
Sergiusz (Bogdan Matwiejczuk) <i>Łemkowie i prawosławie w XX wieku</i>	49
Георгий Бирюков <i>Православие на территории Калининградской области в период запрета (1945–1985 гг.)</i>	57
Зоран Неделкович <i>Страдания Сербской Православной Церкви (исторический обзор)</i>	75
Paweł (Karczewski) <i>Święci Zachodniej Europy z pierwszego tysiąclecia</i>	85
Mikołaja (Aleksiejuk) <i>Prawosławie we Francji i ogólnie w Europie Zachodniej</i>	97
Marcin Abijski <i>Problematyka adaptacji i recepcji monodii liturgicznej w dobie dominacji polifonii na przykładzie Polskiej Cerkwi Prawosławnej</i>	115
Лариса Густова-Рунцо <i>Традиционные и заимствованные элементы в современной православной певческой практике</i>	123

Krystyna Stawecka	
<i>Najważniejsze zmiany w wyposażeniu cerkwi Zwiastowania Bogarodzicy w Supraślu po wprowadzeniu unii brzeskiej</i>	131
Ольга Баженова	
<i>Неизвестный рисунок супрасльского храма. Архитектура на пограничье культур Востока и Запада</i>	151
Jerzy Uścińowicz	
<i>Typologia konwersji świątyń lemkowych po akcji „Wisła”</i>	159
Agnieszka Groniek	
<i>„Nie mogę się w cerkwi modlić, bo to takie ruskie”. Wkład duchownych rzymskokatolickich w zachowanie zabytków cerkiewnych na południu Polski</i>	179
Ewa Zalewska	
<i>Nowosielski – ikony – Podlasie. Kanon – czy zawsze oczywisty?</i>	187
Antoni Mironowicz	
<i>Swoi czy obcy. Prawosławni w dawnej Rzeczypospolitej</i>	207
Teresa Chyczewska-Hennel	
<i>Swój czy obcy. O prawosławnych obywatelach Rzeczypospolitej w liście nuncjusza do króla Władysława IV (19 kwietnia 1638 roku)</i>	225
Marcin Mironowicz	
<i>Grecy w Akademii Ostrogskiej i Bractwie Lwowskim na przełomie XVI i XVII wieku</i>	233
Aleksander Naumow	
<i>Powroty do prawosławia</i>	243
Jerzy Ostapczuk	
<i>Druki ewangeliarzy pełnych w tradycji wschodniosłowiańskiej</i>	257
<i>Sprawozdanie z działalności Akademii Supraskiej</i>	265

OD REDAKCJI

Starożytne maksyma brzmi: *varietas delectat*, co oznacza: odmiana (różnorodność) sprawia przyjemność. Gdy odnosi się ona do środowiska, w którym żyjemy, nie jest już jednak tak oczywista. Szczególnie, gdy dotyczy współżycia ludzi, wywodzących się z odmiennych środowisk narodowościowych, religijnych bądź obyczajowych. Człowiek wobec drugiej osoby jest kimś obcym, często budzącym lęk. Ten lęk to ksenofobia, a więc lęk przed obcością. Zauważmy, że w niektórych językach słowa, określające obcego, posiadają zawsze zabarwienie negatywne. Obcość reprezentuje zagrożenie, które przybywa z zewnątrz i które dokonuje zmian w dawno już zdefiniowanym świecie. Jest ona przyczyną wielu konfliktów często kończących się tragediami, nieraz mającymi na celu eksterminację całego narodu.

Problem obcości istnieje również w Piśmie Świętym. Obcość jest definiowana na cztery sposoby: obcy, który robi wszystko, aby zasymilować się w kraju, w którym żyje; obcy, który przybywa do innego kraju, aby tam pozostać na zawsze; obcy, który przyjmuje praktyki religijne kraju, w którym się osiedlił; obcy, dla którego życie doczesne jest przebywaniem na obczyźnie zaś niebo to jego prawdziwa ojczyzna.

Stosunek do obcości w Starym Testamencie zależał od sytuacji narodu wybranego. Otwartość na cudzoziemców, obecna w trakcie tworzenia państwowości, gdy wspomnienie bycia cudzoziemcem jest jeszcze silne, zmienia się gwałtownie po powrocie z niewoli babilońskiej. Problem obcego, cudzoziemca w Starym Testamencie skupia się głównie na życiu doczesnym.

Nowy Testament definiuje obcość w sensie metaforycznym. Każdy z nas jest tylko przechodniem, gdyż „Nasza ojczyzna jest w niebie” (Flp 3, 20). Życie ziemskie jest tylko pielgrzymowaniem do prawdziwej ojczyzny, która znajduje się w niebie. Najpełniejszym wyrażeniem tego jest stwierdzenie z Listu do Hebrajczyków:

Siebie samych uważali za gości i pielgrzymów na tej ziemi, co oznacza, że ciągle poszukiwali swojej ojczyzny. Nie można przypuszczać, że myśleli o tej ojczyźnie, z której wyszli, bo przecież znaleźliby niejedną sposobność, by do niej wrócić. Tymczasem oni zdążają do lepszej, to jest do niebieskiej ojczyzny. Dlatego Bóg pozwala nazywać się ich Bogiem, bo rzeczywiście przygotował im ojczyznę (Hbr 11, 13–16).

Problem obcości zna literatura XX wieku. Albert Camus twierdził, że człowiek w świecie jest cudzoziemcem. Obcym we własnej ojczyźnie i dlatego nie czuje się w niej jak u siebie. Jednak również nie może żyć poza nią. Nie zgadza się na taki świat, jednak nie chce go również porzucić. Miejsce człowieka jest zawsze „pomiędzy”. Człowiek zawsze wyobraża sobie, że jest jakiś „świat” poza tym realnym, a na ziemi jest tylko przez chwilę. Dlatego często próbuje go zdominować, aby zaznaczyć w ten sposób swoją obecność.

Autorzy tekstów ósmego już tomu „Latopisów Akademii Supraskiej”, specjaliści w różnych dziedzinach nauki, próbują odpowiedzieć na wiele pytań dotyczących obcości

PRAWOSŁAWIE WE FRANCJI I OGÓLNIEM W EUROPIE ZACHODNIEJ. HISTORIA I TERAŻNIEJSZOŚĆ

Słowa kluczowe: Kościół prawosławny, diaspora, Francja, emigracja, prawosławie

Europę Zachodnią kojarzymy z wieloma wydarzeniami politycznymi i swoistą kulturą, ale chyba niewielu myśli przy tym o prawosławnej diasporze, która właśnie w wyniku różnych wydarzeń politycznych i zjawisk kulturowo-społecznych coraz bardziej się rozrasta. Ze względu na zakorzenienie w kulturze macierzystej – krajów z których wierni pochodzą – ale i zamieszkiwanie przez dłuższy (kilka pokoleń w niektórych przypadkach) lub krótszy okres czasu w Europie Zachodniej – żyją na co dzień w warunkach kultury i mentalności zachodniej – ci ludzie nieustannie stawiają czoła problemom asymilacji i integracji w nowym społeczeństwie przy jednoczesnym zachowaniu własnej tożsamości narodowej i religijnej, i wszystkiego, co się z tym wiąże. Walczą o oficjalne uznanie przez lokalne władze ich statusu jako Kościoła, o prawa z tym związane, o to wreszcie, by utrzymać prawo do własnych praktyk religijnych i życia stosownie do założeń wiary Kościoła prawosławnego. Co więcej, są w stanie wpłynąć na los prawosławnych, ich naukę i świadomość teologiczną w krajach rdzennie prawosławnych. Wbrew temu, co się powszechnie mniema, prawosławnych w Europie Zachodniej nie jest tak mało. Postaram się to przedstawić na podstawie Francji i niektórych wybranych krajów Europy Zachodniej.

Prawosławie we Francji¹

Aż do XIX wieku bardzo rzadko służyło we Francji prawosławne nabożeństwo i wiązały się one na przykład z wizytą jakiegoś władcy, np. cara Aleksandra I w Paryżu w 1814 roku, bądź odbywały się w kaplicy ambasady rosyjskiej w XVIII wieku. Wspólnota grecka zamieszkała na Korsyce w XVII wieku, w XVIII wieku przeniosła się do Cargese, gdzie w XIX stuleciu zbudowano cerkiew pw. św. Spirydona. Dopiero w 1816 roku na stałe otwarto w Paryżu prawosławne miejsce kultu w tradycji rosyjskiej. W 1821 roku w Marsylii otwarto prawosławną kaplicę dla wspólnoty greckiej, a w 1834 roku pierwszą cerkiew grecką pw. Zaśnięcia NMP. W drugiej połowie XIX wieku zbudowano kilkanaście cerkwi, zwłaszcza w Paryżu i na Lazurowym Wybrzeżu, początkowo w Nicei w 1859 roku, później cerkiew św. Aleksandra Newskiego w Paryżu w 1861 roku. Wspólnota rumuńska w Paryżu otworzyła pierwszą parafię w 1853 roku, a w 1892

¹ Tekst opracowany na podstawie artykułu C. Levalois, *L'orthodoxie en France: histoire et situation presente*, <www.orthodoxie.com> (12.07.2017).

roku dzięki królowi Rumunii nabyła kościół w Dzielnicy Łacińskiej, poświęcony później jako cerkiew św. Archaniołów. Grecy w 1895 roku zbudowali w Paryżu cerkiew św. Stefana.

Migracje w XX wieku, związane z tragicznymi wydarzeniami historycznymi, dały w efekcie trwałe zakorzenienie się i rozprzestrzenienie prawosławia we Francji. W wyniku rewolucji październikowej w 1917 roku do Francji przybyło około 200 tysięcy osób i otwarto około 200 miejsc kultu tradycji rosyjskiej. Ponadto w latach 20-ch XX wieku pojawiła się emigracja grecka z Azji Mniejszej i Pontu, jak również mała wspólnota gruzińska, która w tym samym czasie osiedliła się w Paryżu, zaś po II wojnie światowej przybyli osadnicy z Bałkanów – z Jugosławii i Rumunii. W latach 80-ch XX wieku przybyła nowa fala z Bliskiego Wschodu, głównie z Libanu, tym razem prawosławni związani są z patriarchatem antiocheńskim.

Emigracja ta, głównie rosyjska, znacznie wzbogaciła Francję kulturowo, zarówno w dziedzinie sztuki, jak i filozofii (np. Mikołaj Bierdiajew wpłynął na personalizm), ale i teologii ze skutkami także ekumenicznymi. W 1925 roku założono w Paryżu Instytut Teologii Prawosławnej pw. św. Sergiusza z Radoneża – pierwszą prawosławną uczelnię teologiczną w Europie Zachodniej². Jej wpływy rozciągają się, za pośrednictwem związanych z nią teologów i ich dzieł, nie tylko na cały świat prawosławny, ale i poza jego granice. Tak zwana „Szkoła Paryska” to między innymi takie wybitne postacie jak ojcowie: Sergiusz Bułgakow, Mikołaj Afanasjew, Jerzy Florowski, Aleksander Schmemann, John Meyendorff, ale też Paul Ewdokimow, Olivier Clement, czy też – już nie związani z Instytutem – Włodzimierz Łoski i Leonid Uspienski. Wszystkie te osoby przyczyniły się we Francji do ponownego odkrycia korzeni prawosławia. Opublikowano wiele dzieł, zwłaszcza po francusku. Taka dynamika sprzyjała rozwojowi relacji ekumenicznych i wielu dialogów z rzymskokatolikami i protestantami, którzy odkryli dla siebie ikony i tradycje prawosławnego śpiewu, zarówno monodii, jak i polifonii. Paul Ewdokimow i ks. Mikołaj Afanasieff zostali zaproszeni jako obserwatorzy na II sobór watykański, a Olivier Clement w 1998 roku napisał dla papieża medytację na drogę krzyżową sprawowaną w Rzymie w Wielki Piątek.

Prawosławie w Europie Zachodniej ma też swoich nowo kanonizowanych świętych. W 2004 roku patriarchat Konstantynopola kanonizował matkę Marię Skobcową, jej syna Jerzego, ojca Dymitra Klepnina, Ilję Fondamińskiego – wszystkich czterech zmarłych na deportacji w czasie II wojny światowej – oraz ojca Aleksego Miedwiedkowa, kapłana w Ugine (region Savoie), zmarłego w 1934 roku. W latach 50-ch XX wieku przebywał we Francji św. Jan Maksymowicz (z Szanghaju i San Francisco).

Pomimo iż we Francji dominuje tradycja rosyjska, pochodzenie wiernych jest rozmaite. Wiara jest ta sama, nabożeństwa, cykl liturgiczny także, natomiast różne są zwyczaje i tradycje chóralne – od rosyjskich polifonii i jej różnych szkół do monodii bizantyjskich, orientalnych i arabskich, pośrednich wersji bałkańskich, po tradycje szczególne takie jak śpiew gruziński.

² Por. *L'Institut Saint-Serge et le temoignage de l'orthodoxie en Occident*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 100, 1985, s. 15.

Prawosławie zaaklimatyzowało się zarówno w kraju, jak i w języku³. Kilkakrotnie przetłumaczono księgi liturgiczne, aby mogły je zrozumieć pokolenia urodzone we Francji i Francuzi, którzy przyjęli prawosławie. Dokonano ogromnej pracy, zresztą trwa ona nadal nad dostosowaniem śpiewów liturgicznych⁴. Zajmował się tym m.in. Maksym Kowalewski. Pierwsza parafia francuskojęzyczna powstała w 1928 roku. Jej pierwszym proboszczem był ojciec Lew Gillet, który podpisywał swoje dzieła „Mnich Kościoła Wschodniego”. Do wiernych należeli m.in. Paul Ewdokimow, Ewgraf i Maksym Kowalewski, Włodzimierz Łoski, Elżbieta Behr-Sigel, która przed nawróceniem się na prawosławie była przez pewien czas protestanckim pastorem. Liczba parafii francuskojęzycznych stopniowo wzrastała po II wojnie światowej. Istnieją parafie dwujęzyczne, ale też i takie, które zachowały język tradycji macierzystej.

Funkcjonują również cerkwie niekanoniczne, nie uznane przez Cerkwie historyczne w świecie, a które nazywają siebie prawosławnymi. Mowa tu m.in. o ECOF – Eglise Orthodoxe Catholique de France (pl. Kościół Katolicki Prawosławny Francji). Utworzony w okresie międzywojennym i początkowo podległy patriarchatowi moskiewskiemu, obejmował prawosławnych, w znacznej mierze konwertytów, którzy – wyznając wiarę prawosławną – posługiwali się rytym zachodnim sprzed schizmy, a więc liturgią gallikańską. Po wielu perypetiach, obecnie nie utrzymuje on łączności eucharystycznej z Kościołem prawosławnym, a wierni z ECOF indywidualnie przyjmowani są – zależnie od ich przekonań – na łono tegoż Kościoła. Synod Biskupów Francji powierzył tę rolę Metropolii Rumuńskiej⁵. Jednocześnie różne jurysdykcje kanoniczne we Francji ustanowiły instytucję, której zadaniem jest współpraca i reprezentowanie Kościoła prawosławnego w kraju. W 1967 roku powstał prawosławny komitet interepiskopalny, który w 1997 roku został przekształcony w Zgromadzenie Prawosławnych Biskupów Francji, któremu przewodniczy metropolita grecki, podlegający patriarche Konstantynopola⁶.

Upadek komunizmu w Europie Wschodniej na początku lat 90-tych XX wieku zdyktował również świat prawosławny, także we Francji. Otworzono granice i znaczna liczba osób pochodzących z krajów o tradycji prawosławnej w części wschodniej Europy, mianowicie z Rumunii, Mołdawii, Ukrainy, Rosji, Bułgarii, zamieszkała tymczasowo bądź na stałe w Europie Zachodniej. Wynikły stąd nowe wyzwania – objęcie ich opieką pasterską, tworzenie nowych parafii, dostosowanie parafii już istniejących do bardzo różnorodnych teraz socjologicznie nowych wiernych, kwestie charytatywne i po prostu związane z pomocą w zintegrowaniu się w danym kraju, czasem skomplikowane, biorąc przy tym pod uwagę fakt, iż większość duchownych i aktywnych wiernych

³ O problemach nurtujących prawosławnych w Europie Zachodniej wypowiedział się m.in. rektor Instytutu św. Sergiusza – ks. B. Bobrinskoy, *Quelques problèmes de notre vie ecclésiale en Occident*, „SOP – Service Orthodoxe Presse”, nr 183, grudzień 1993, s. 32–37.

⁴ Por. *Groupe de travail sur les textes liturgiques*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 107, 1986, s. 5; B. Bobrinskoy, *Quelques problèmes...*, s. 33–34.

⁵ Por. *L'Orthodoxie occidentale*, <www.apostolia.eu/fr/articol_960/lorthodoxie-occidentale.html> (28.08.2017); *Marseille: Communiqué concernant l'ECOF et des communautés qui ne sont pas en communion avec l'Eglise orthodoxe*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 133, 1988, s. 2.

⁶ Por. *Paris: Réunion du comité interepiscopal*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 86, 1985, s. 3; por. <<http://www.aeof.fr/site/226/organisation.htm>> (30.12.2017).

w parafiach prawosławnych pracuje na zasadzie wolontariatu. Powstają problemy łączące się z językiem, ale także z relacjami między parafiami, których członkowie mają różne pochodzenie geograficzne i kulturowe.

Zwiększenie się liczby wiernych oznacza też budowę nowych cerkwi lub zakup kaplic czy kościołów nieużywanych przez rzymskich katolików. Powstały ponadto dwie nowe uczelnie: Rosyjskie Seminarium Prawosławne we Francji w 2009 roku, utworzone przez Patriarchat Moskiewski, oraz Centrum im. Dumitru Stanilaoe, w tymże roku zainaugurowane przez Metropolię Rumuńską.

Jeśli chodzi o wymierny wzrost liczebny, to na początku XXI wieku we Francji było ok. 160 parafii i ośrodków monastycznych. Według danych publikowanego co roku *Rocznika Kościoła prawosławnego* z 2017 roku obecnie istnieje 278 miejsc kultu, w tym około dwadzieścia ośrodków monastycznych. Liczba biskupów (10) i duchownych (330) również wzrosła. Najliczniejsza jest obecnie Metropolia Rumuńska z 91 parafiami. Ogólna liczba wiernych, w zależności od źródeł, jest różnaita. W latach 90-ch XX wieku było ich około 200 tysięcy. Obecnie (rok 2017) podaje się 500–700 tysięcy.

Choć pojawiło się wraz z przybyciem osób obcych narodowości, prawosławie stopniowo aklimatyzowało się i zintegrowało ze społeczeństwem francuskim. Mimo iż dyskretna, jego obecność jest solidna, a jego wpływ niewątpliwy, czego dowodem jest zainteresowanie ikonografią, prawosławnym śpiewem i ogólnie różnymi aspektami prawosławnej tradycji, jak również praktyki liturgicznej.

Prawosławie obecne jest również w mediach: od 1963 roku na kanale „France 2” co miesiąc emitowany jest program *Orthodoxie*; na innym co miesiąc od 2012 roku – *L’Orthodoxie, ici et maintenant*. W radiu na kanale „France-Culture” od 1964 roku dwa razy w miesiącu emitowany jest program *Orthodoxie*, na „Radio Notre-Dame” od 2012 roku co tydzień *Lumiere de l’orthodoxie* (pl. *Światło prawosławia*). Również lokalne radiostacje nadają emisje prawosławne. W internecie od 2005 roku istnieje strona informacyjna zawierająca aktualności dotyczące prawosławia we Francji i w świecie, uzupełniana codziennie: *Orthodoxie.com*.

Kościół prawosławny funkcjonujący na terenie Francji

Na terenie Francji znajduje się 12 placówek duszpasterskich Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji⁷. Ponadto 27 parafii i 4 klasztory podlegają eparchii chersoneskiej Patriarchatu Moskiewskiego⁸. Począwszy od 1 września 2009 roku w Épinay-sous-Sénart funkcjonuje seminarium duchowne Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, jedyna taka placówka w Europie Zachodniej. Dalsze 48 parafii zrzeszających tradycyjnie wiernych narodowości rosyjskiej przeszło razem ze swoim metropolitą pod jurysdykcję patriarchy Konstantynopola i podlegają Zachodnioeuropejskiemu Egzarchatowi Parafii Rosyjskich Temu egzarchatowi podlega również klasztor

⁷ Por. *Liste de clergé et des paroisses du Diocèse d’Europe Occidentale de l’Église Orthodoxe Russe a l’Étranger avec leur adresses*, <<http://www.diocesedegeneve.net/j2/index.php/fr/lang-fi-diocese-lang-lang-en-p-rhija-lang/paroisses>> (29.12.2017).

⁸ Por. *Приходы, монастыри и общины Русской Православной Церкви во Франции, Испании, Португалии и Швейцарии*, <www.cerkov-ru.eu> (10.11.2017).

pw. Opieki Matki Boskiej w Bussy-en-Othe i skit pw. Kazańskiej Ikony Matki Bożej w Moisenay⁹. Ponadto we Francji istnieje osiemnaście parafii gruzińskich, podlegających patriarsze Gruzji, a skupionych od 2002 roku w Diecezji Europy Zachodniej¹⁰. Osobną strukturą Patriarchatu Konstantynopolańskiego we Francji jest metropolia skupiająca Greków. Ich obecność jest widoczna głównie na południu Francji. Według danych z 2005 roku Greckiej Metropolii Francji podlegają 33 parafie¹¹. Jej zwierzchnik rezyduje w Paryżu.

Z inicjatywy społeczności emigrantów z Rumunii od 1853 roku w Paryżu istniała pierwsza parafia, podlegająca patriarsze Rumunii. Od 1974 roku w Paryżu rezyduje metropolita Egzarchatu Europy Zachodniej i Południowej. Rumuńska społeczność prawosławnych we Francji posiada 91 parafii – najwięcej ze wszystkich narodowości¹². W ramach tej metropolii funkcjonuje też 10 wspólnot monastycznych¹³.

Jeśli chodzi o Serbów, to pierwsza parafia podlegająca Serbskiemu Kościołowi Prawosławnemu powstała w Paryżu w 1947 roku przy ul. Simplon, gdzie znajduje się sobór św. Sawy. Obecnie Kościół ten posiada na terenie Francji 26 placówek duszpasterskich oraz 3 klasztory. Paryż jest siedzibą serbskiej diecezji francuskiej i zachodnioeuropejskiej, obejmującej Francję, Beneluks, Hiszpanię i Portugalię¹⁴. Obecnie we Francji znajdują się także 4 parafie podległe patriarsze Antiochii, które należały do Metropolii Europy Zachodniej i Środkowej z siedzibą w Paryżu (w październiku 2013 roku weszły w skład nowo utworzonej Archidiecezji Francji oraz Europy Zachodniej i Południowej). We Francji znajduje się 1 parafia należąca do Metropolii Europy Zachodniej i Środkowej Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego¹⁵. W sumie w kraju działa w ramach różnych jurysdykcji około 280 parafii i 26 monasterów prawosławnych, posługujących się językami swoich Kościołów oraz językiem francuskim¹⁶.

Ze względu na ciągły napływ emigrantów wyznania prawosławnego liczba wiernych tej religii we Francji stale rośnie. W okresie 1992–2005 liczba stałych placówek duszpasterskich wzrosła o 1/3, przy czym najszybciej wzrastała liczba wiernych narodowości rumuńskiej, serbskiej i rosyjskiej. Od lat 70-ch XX wieku wzrasta również liczba parafii odprawiających nabożeństwa częściowo lub całkowicie w języku francuskim. Pierwsza parafia francuskojęzyczna p.w. Przemienienia Pańskiego i św. Genowefy powstała w Paryżu w 1927 roku¹⁷.

⁹ Por. *Archevêché des Églises Orthodoxes Russes en Europe Occidentale; exarchat du patriarcat œcuménique*, <www.exarchat.eu/spip.php>; *Sites des paroisses en France*, <www.exarchat.eu/spip.php?rubrique124?rubrique124> (10.11.2017); <<https://www.patriarchate.org/patriarchal-exarchate-for-orthodox-parishes-of-the-russian-tradition-in-western-europe>> (30.12.2017).

¹⁰ Zob. დასავლეთ ევროპის ექსარქია, <<http://patriarchate.ge/geo/eparqiebi/ucxoetshi/dasavlet-evropis-eqsarqia/>> (30.12.2017); por. დასავლეთ ევროპის ეპარქიის 15 წლის იუბილე, <www.weudiocese.ge/ge/gallery2/video-gallery/978-videoiubilesi> (3.12.2017).

¹¹ Por. *Metropole Grecque Orthodoxe de France – Ιερά Μητρόπολις Γαλλίας*, <<http://mgro.fr/>> (10.11.2017).

¹² Por. *Parohii din Franța și DOM-TOM*, <www.mitropolia.eu/ro/site/169/> (10.11.2017).

¹³ Por. *Mănăstiri din Franța*, <www.mitropolia.eu/ro/site/191/> (10.11.2017).

¹⁴ Por. *Paroisses: France*, <<http://www.dioceseserbe.org/fr/france.html>> (30.12.2017).

¹⁵ Zob. *Bulgariska Ortodoxa Församlingen*, <<http://www.rilaeu.com/STOCKbgeu.htm>> (30.12.2017).

¹⁶ *Annuaire de l'Église Orthodoxe en France*, Cantauque 2017, s. 76-80.

¹⁷ Por. *ibidem*, s. 10.

Choć na terenie Europy Zachodniej funkcjonują Kościoły Prawosławne różnych jurysdykcji, z pewnością nie tylko we Francji, ale i w innych krajach starają się one nie tylko zachować tożsamość narodową i podtrzymywać więź z Kościołami macierzystymi, ale też wspierać i pomagać wiernym w tychże Kościołach¹⁸. Najwyraźniej można to było obserwować w przypadku Rosjan w okresie sprzed rozpadu ZSRR – na łamach „SOP” – prawosławnego czasopisma informacyjnego można śledzić zaangażowanie emigracji w ratowanie ofiar komunizmu, pomoc humanitarną¹⁹. Istnieją organizacje skupiające prawosławną młodzież – ACER (Action Chrétienne Des Etudiants Russes)²⁰, Nepsis (organizacja jurysdykcji rumuńskiej). Obecnie bardzo aktywnie taką pomocą, zwłaszcza młodzieży, zajmuje się Metropolia Rumuńska.

Prawosławie w Niemczech

Prawosławie w Niemczech jest obecne od XVIII wieku, jednak pozostaje wyznaniem związanym z mniejszościami narodowymi rosyjską i grecką oraz z napływającymi z Europy Wschodniej imigrantami zarobkowymi. Według danych z 2005 roku w Niemczech żyło ok. 1,5 mln prawosławnych.

Pierwszą stałą kaplicę prawosławną w Niemczech otwarto w 1718 roku w rosyjskiej ambasadzie w Berlinie. Obsługiwało ją duchowieństwo przybyłe z Rosji, a podlegała ona jurysdykcyjnie Metropolii Petersburskiej. Przez cały XVIII i XIX wiek powstawały z prywatnych inicjatyw kaplice domowe, nie mające statusu parafialnego, podlegające Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu. W 1829 roku otwarto cerkiew św. Aleksandra Newskiego w Poczdamie, następnie powstały kolejne świątynie w innych miastach. W Berlinie utworzono rosyjski cmentarz prawosławny z cerkwią św. św. Konstantyna i Heleny. W odróżnieniu od parafii prawosławnych w innych krajach Europy Zachodniej, parafie w Niemczech bardzo szybko – już w 1836 roku – dopuściły częściowe stosowanie języka niemieckiego w pracy duszpasterskiej, zamiast ograniczać się do cerkiewnosłowiańskiego i rosyjskiego. W niektórych parafiach obowiązuje również kalendarz gregoriański, a nie tradycyjny juliański.

W czasie I wojny światowej odprawianie nabożeństw prawosławnych, jako kojarzących się z wrogim krajem – Rosją – było zabronione. W latach 20-ch XX wieku liczba prawosławnych w Niemczech gwałtownie wzrosła ze względu na falę białej emigracji rosyjskiej. W tym okresie działało tam 13 etnicznie rosyjskich parafii, zrzeszających 11 tys. wiernych. Cztery placówki duszpasterskie prowadzone były przez Patriarchat Moskiewski i podległy mu Zachodnioeuropejski Egzarchat Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, dziewięć – przez Rosyjski Kościół Prawosławny poza granicami Rosji.

Od 1933 roku, po dojściu do władzy NSDAP, jedyną legalną organizacją prawosławną w III Rzeszy był Rosyjski Kościół Prawosławny poza granicami Rosji, który

¹⁸ Por. *Paris : Protestation contre la destruction du patrimoine culturel roumain*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 97, 1985, s. 6.

¹⁹ Por. *Paris: 25eme anniversaire del'aide aux croyants de l'URSS*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 110, 1986, s. 8. W 1986 r. świętowano 25-lecie organizacji, zajmującej się pomocą wierzącym w ZSRR. Organizacja dostarczała do tego kraju książki religijne, ale też odzież dla rodzin uwięzionych wierzących bądź ubogich, jak i środki finansowe.

²⁰ *Zob. Sessions de printemps de l'ACER*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 99, 1985, s. 4.

otrzymał nawet zezwolenie na budowę katedry w Berlinie (przekazanej Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu w 1945 r.). Po II wojnie światowej wszystkie parafie rosyjskie na terytorium NRD podporządkowano Patriarchatowi Moskiewskiemu, podczas gdy te w RFN uznały jurysdykcję Cerkwi Zagranicznej. Od końca lat 60-ch XX wieku Rosyjski Kościół Prawosławny zaczął organizować w RFN alternatywne parafie, w których jako liturgiczny obowiązywał język niemiecki.

Zjednoczone rosyjskie prawosławne struktury kościelne posiadają obecnie około 100 parafii na terenie Niemiec, działających w diecezji berlińsko-niemieckiej złożonej z niezależnych eparchii: berlińskiej i niemieckiej Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego i berlińskiej i niemieckiej Kościoła poza granicami Rosji²¹. Liczba wiernych narodowości rosyjskiej systematycznie jednak spada i jest obecnie szacowana na ok. 50 tys. osób²².

W przypadku Patriarchatu Konstantynopola powstanie greckojęzycznych prawosławnych placówek duszpasterskich wiązało się z działalnością kupców z tego kraju, którzy otworzyli swoją kaplicę w Lipsku w 1743 roku. W pierwszej połowie XIX wieku dekretem Ludwika I Grecy otrzymali do zaadaptowania na cerkiew kościół Chrystusa Zbawiciela w Monachium, do dziś siedzibę jednej z większych parafii prawosławnych w Niemczech. Od 1904 roku istnieje w Berlinie kaplica greckojęzyczna.

Do dalszego wzrostu liczby prawosławnych Greków zamieszkałych w Niemczech przyczyniła się powojenna emigracja z przyczyn ekonomicznych. Greków było tak dużo, że w 1963 roku patriarcha Konstantynopola powołał do życia Metropolię Niemiecką, podlegającą Egzarchatowi Europy Środkowej. W momencie powstania metropolii jej zwierzchnik był odpowiedzialny za 12 parafii, obecnie w Niemczech działa ich 70, jednak ich liczba ulega ciągłym wahaniom. Większość kleru, pracującego w parafiach, zyskała wykształcenie teologiczne w Grecji, jednak w jurysdykcji patriarchy Konstantynopola są również pojedyncze parafie ukraińsko-, niemiecko- i rumuńskojęzyczne oraz jeden monaster w Geilnau. Liczbę prawosławnych Greków w Niemczech szacuje się na 400 tysięcy, co czyni z nich największą obecnie grupę narodowościową w obrębie wszystkich wiernych²³.

W latach 60-ch XX wieku do Niemiec przybyło ok. 180 tys. Serbów wyznania prawosławnego, którzy podlegają Eparchii Frankfurtu i całych Niemiec (wcześniej: środkowoeuropejskiej) Serbskiego Kościoła Prawosławnego. Jej siedzibą od 2015 roku jest Frankfurt nad Menem. Obecną liczbę prawosławnych Serbów, zrzeszonych w 34 parafiach w Niemczech szacuje się na 250 tys.²⁴ Od 1994 roku na terenie Niemiec istnieje podległa Patriarchatowi Rumunii Metropolia Niemiec, Europy Północnej i Środkowej. Z około 90 rumuń-

²¹ *Новости Епархии. Берлинско-Германская епархия*, <www.rokmp.de> (31.10.2017). Istnieje strona internetowa Kościoła Rosyjskiego za granicą i jest nadal uaktualniana. Podaje się na niej liczbę ok. 60 parafii, por. *Русская Православная Зарубежная Церковь. Германская Епархия*, <<http://rocort.de>> (31.10.2017).

²² W. Klein, *L'Eglise orthodoxe en Allemagne*, [w:] *Histoire de l'Eglise orthodoxe en Europe occidentale au 20e siecle*, red. C. Chaillot, B. Bobrinsky, Paris 2005, s. 64.

²³ Por. *Holy Metropolis Of Germany*, <www.patriarchate.org/holy-metropolis-of-germany> (31.10.2017).

²⁴ Zob. *Serbisch-Orthodoxe Kirche. Diözese von Frankfurt und ganz Deutschland*, <www.serbische-dioezese.org> (31.10.2017).

skich parafii działających w Niemczech²⁵ niektóre pozostają jednak w jurysdykcji patriarchy Konstantynopola. Na terenie Niemiec żyje ok. 280 tys. prawosławnych Rumunów. Od 2003 roku Ratzbona jest siedzibą eparchii zachodnioeuropejskiej Gruzińskiego Kościoła Prawosławnego. Od października 2013 roku parafie (27) Patriarchatu Antiocheńskiego wchodzi w skład nowo utworzonej metropolii – Archidiecezji Niemiec i Europy Centralnej²⁶.

Parafie Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego w Niemczech wchodzi w skład Metropolii Zachodniej i Środkowej Europy. W Berlinie znajduje się główna świątynia metropolitalna – sobór św. Borysa.

Według danych z 1999 roku na terenie całego kraju znajdują się 282 stałe placówki duszpasterskie, które jednak w większości nie posiadają własnych cerkwi, lecz korzystają z pomieszczeń wynajmowanych przez inne wyznania chrześcijańskie. Ze względu na niski status społeczny większości wiernych prawosławnych, w kraju prawie nie są budowane nowe wolnostojące cerkwie²⁷.

Od 1994 roku przedstawiciele wszystkich jurysdykcji posiadających swoje parafie w Niemczech są zrzeszeni w Komisji Kościołów Prawosławnych w Niemczech, która zajmuje się koordynacją ich działań, upowszechnianiem wiedzy o prawosławiu w kraju oraz opiekuje się szeregiem stowarzyszeń religijnych, do których należą prawosławni z różnych jurysdykcji. Komisja wydaje biuletyn *Orthodoxie Aktuell*²⁸.

Prawosławie we Włoszech

Prawosławie we Włoszech jest tradycyjnie związane z mniejszościami rosyjską i grecką, a od lat 90-tych XX wieku z imigrantami, przybywającymi z krajów bałkańskich. Ich liczba, ze względu na dużą mobilność tych ostatnich grup oraz niedostatek precyzyjnych wyliczeń, pozostaje trudna do ustalenia.

Prawosławie było od zawsze obecne na terenie Włoch i przyległych wyspach. Duże znaczenie miały słynne diecezje i klasztory Patriarchatu Ekumenicznego w Konstantynopolu – Nowy Rzym w Kalabrii, na Sycylii, w Apulii i Basilicata. Liczba prawosławnych Greków w tych diecezjach spadła po podboju tych regionów przez Normanów (XI–XII w.). Jednak odnotowywano obecność Kościoła prawosławnego w tych regionach, choć nie działalność kościelną czy wielkie organizacje, aż do połowy XVII wieku. W wyniku stopniowego podboju przez muzułmanów terenów Cesarstwa Bizantyjskiego i spowodowanej tym masowej imigracji liczba Greków we Włoszech wzrosła. Tutaj zorganizowali się oni w bractwa cerkiewne, w społeczności, z własnych kościołami i kaplicami, pobudowali szkoły, cmentarze i szpitale, które zostały prawnie uznane przez władze lokalne. W latach 1573–1790 na terenie Włoch istniała Metropolia Filadelfii, z siedzibę biskupią w Wenecji, w historycznym Campo dei Greci²⁹. Z tego okresu po-

²⁵ *Iubirea de neam*, <www.mitropolia-ro.de> (31.10.2017).

²⁶ Por. *Antiochenisch-Orthodoxe Metropole von Deutschland und Mitteleuropa*, <<http://rum-orthodox.de>> (31.10.2017).

²⁷ Por. *Bulgarian Orthodox Eparchy of Western and Central Europe*, <<http://www.rilaeu.com/>> (31.10.2017).

²⁸ Por. *Gelebte Gemeinschaft - Die Kommission der Orthodoxen Kirchen in Deutschland und ihre Aufgaben* <<http://kokid.w-srv.net/kommission/aufgkomm.htm>> (29.12.2017).

²⁹ Por. *Storia e attività. Sacra Arcidiocesi Ortodossa d'Italia e Malta*, <www.ortodossia.it/w/index.php?option=com_content&view=article&id=511:storia-e-attivita&catid=143:informazioni&lang=it> (07.11.2017).

chodzi wzniesiona w 1573 roku w Wenecji cerkiew pod wezwaniem św. Grzegorza. Do 1797 roku funkcjonowała przy niej akademia teologiczna.

Dalszy wzrost liczby Greków we Włoszech miał miejsce po I wojnie światowej. Wzrost liczebności tej grupy sprawił, że w 1991 roku patriarcha Konstantynopola powołał do życia Metropolię Włoską i Egzarchat Europy Południowej z siedzibą w Wenecji³⁰. Jego katedrą jest sobór św. Jerzego w Wenecji. Według danych metropolii we Włoszech żyje ok. 150 tys. prawosławnych Greków. W Calabrii funkcjonuje monaster św. Jana założony przez mnichów z góry Athos. Żeński klasztor Przemienienia Pańskiego działa w mieście Montaner. Diecezja zajmuje się działalnością charytatywną na rzecz potrzebujących członków, zwłaszcza z krajów Europy Wschodniej. W każdej parafii działają komitety charytatywne, które oprócz pomocy materialnej zajmują się również osobami w podeszłym wieku, chorymi i więźniami³¹. Obecnie na terenie greckiej Archidiecezji Włoch i Malty znajduje się 58 parafii i ośrodków kultu oraz 7 ośrodków klasztornych³². Patriarchatowi Konstantynopolitańskiemu podlega też wikariat włoski, wchodzący w skład Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Parafii Rosyjskich. Do wikariatu należą 4 parafie i jeden skit żeński.

W przypadku Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, w drugiej połowie XIX wieku Włochy stały się jednym z celów okazjonalnych lub stałych wyjazdów arystokracji rosyjskiej. W tym czasie powstały, głównie z prywatnych inicjatyw, cerkwie we Florencji, Bari i San Remo. Rosyjskie parafie były jednak niewielkie liczebnie – liczyły po kilkadziesiąt osób i były obsługiwane przez duchowieństwo rosyjskie. Liczba Rosjan mieszkających we Włoszech wzrosła na fali białej emigracji rosyjskiej w latach 20-ch XX wieku. W tym czasie część parafii, które straciły pomoc finansową od rządu rosyjskiego, przestała istnieć, część pozostałych przeszła pod jurysdykcję Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji. Po II wojnie światowej we Włoszech osiedliła się kolejna grupa prawosławnych Rosjan.

W latach 60-ch XX wieku przy Patriarchacie Moskiewskim powstały pierwsze grupy prawosławnych konwertytów włoskich, działające głównie na Sycylii i nieprzyjęte wcześniej przez Patriarchat Konstantynopolitański. Stan i liczebność tych wspólnot jest trudna do określenia. Niektóre z nich kilkakrotnie zmieniały przynależność jurysdykcyjną, czasowo podlegając patriarchom Serbii, Bułgarii, Polskiemu Autokefalicznemu Kościołowi Prawosławnemu, różnym Kościołom niekanonicznym lub przechodząc do Asyryjskiego Kościoła Wschodu. W parafiach, które pozostały przy Patriarchacie Moskwy, pracuje kler narodowości rosyjskiej. W jurysdykcji Patriarchatu Moskiewskiego znajdują się również pojedyncze parafie mołdawskie i ukraińskojęzyczne.

Zgodnie z informacjami podawanymi przez Patriarchat Moskiewski na terenie Włoch Patriarchatowi podlegają 52 parafie, znajdujące się w administracji parafii Patriarchatu

³⁰ Por. *Dona l'otto per mille alla Chiesa Ortodossa. Sacra Arcidiocesi Ortodossa d'Italia e Malta*, <www.ortodossia.it/w/index.php?option=com_content&view=article&id=172:dona-l-otto-per-mille-alla-chiesa-ortodossa&catid=143:informazioni&lang=it> (07.11.2017).

³¹ Por. *Storia e attività...*, <www.ortodossia.it/w/index.php?option=com_content&view=article&id=511:storia-e-attivita&catid=143:informazioni&lang=it> (07.11.2017).

³² Dane wg: *Chiese e Parrocchie*, <www.ortodossia.it/w/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=30&Itemid=188&lang=it> (07.11.2017).

Moskiewskiego we Włoszech, a zarządzane przez biskupa oddelegowanego przez patriarchę. Ponadto we Włoszech znajdują się trzy parafie podlegające bezpośrednio patriarchsze moskiewskiemu – są to stauropigialne cerkwie św. Mikołaja w Rzymie, św. męcz. Katarzyny w Rzymie i filia (ros. *podworije*) cerkwi św. Mikołaja w Bari³³.

Pierwsza cerkiew pozostająca w jurysdykcji patriarchy Serbii na terenie dzisiejszych Włoch powstała w Trieście na skutek podziału parafii należącej w XIX wieku do Greckiego Kościoła Prawosławnego. Ilość prawosławnych Serbów wzrosła na skutek emigracji po wojnach bałkańskich w latach 90-ch XX wieku, jednak grupa ta aktywna jest niemal wyłącznie na północy kraju i skupia się wokół parafii w Trieście i w Vicenzy, istnieje też parafia misyjna na Malcie. Parafie wchodzą w skład diecezji austriacko-szwajcarskiej³⁴.

Prawosławna mniejszość rumuńska pojawiła się we Włoszech po 1989 roku. Liczba Rumunów wzrosła gwałtownie w wyniku otwarcia dla nich granic EU. Dzięki temu Rumuni są najliczniejszą grupą narodowościową wśród wyznawców prawosławia w tym kraju. W 2010 roku *Operation World* oszacowało ich liczbę na 530 tysięcy, obecnie jest ich ponad milion. Posiadają 246 parafii i ośrodków monastycznych³⁵, które należą do Metropolii Europy Zachodniej i Południowej tego Kościoła. W większości mieszczą się one w budynkach wynajmowanych od Kościoła rzymskokatolickiego.

W ramach Patriarchatu Bułgarii działają parafie w Rzymie i w Mediolanie³⁶.

Prawosławie w Szwecji

Choć historycznie pojawiło się wraz z mniejszością rosyjską, jest związane głównie z imigracją zarobkową w latach 60-ch i 70-ch XX wieku z krajów bałkańskich, głównie z Jugosławii i Grecji. Obecnie największymi grupami narodowościowymi wśród wyznawców prawosławia są Serbowie i Grecy, nieco ustępują im Rumuni. Łączną liczbę prawosławnych żyjących w Szwecji szacuje się na około 89 tys. wiernych (dane z 2013 roku)³⁷.

Pierwsza cerkiew prawosławna w Szwecji powstała na mocy traktatu pokojowego ze Stolbowa w 1617 roku na potrzeby kupców rosyjskich działających na tamtym terenie. Zorganizowano wówczas parafię Przemienienia Pańskiego, istniejącą do dnia dzisiejszego³⁸. Do 1917 roku cerkiew formalnie należała do ambasady rosyjskiej w Szwecji, jurysdykcyjnie podlegając Metropolii Petersburskiej. Na skutek emigracji politycznej w Rosji w latach 20-ch i 30-ch XX wieku liczba parafian gwałtownie wzrosła, z kilkudziesięciu do kilkuset. W 1930 roku razem z całym Zachodnioeuropejskim Egzarchatem Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, któremu podlegała po 1917 roku, przeszła pod

³³ Por. *Администрация приходов Московского Патриархата в Италии*, <<http://orthodossia.org/>> (07.11.2017).

³⁴ Por. *Eparchia austriacko-szwajcarska*, <https://pl.wikipedia.org/wiki/Eparchia_austriacko-szwajcarska> (07.11.2017).

³⁵ Dane wg: *Harta parohiilor din Episcopia Italiei*, <www.episcopia-italiei.it/index.php/ro/2-uncategorised/7382-mappa> (07.11.2017).

³⁶ Por. *Българска източноправославна епархия в Западна и Средна Европа – Храмове*, <www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=west_eu_diocese_temple.xml> (07.11.2017).

³⁷ Por. *Eastern Orthodoxy in Sweden*, <<https://davidheithstade.wordpress.com/2014/02/10/eastern-orthodoxy-in-sweden/>> (29.12.2017).

³⁸ Por. *Eastern Orthodoxy in Sweden*, <<https://davidheithstade.wordpress.com/2014/02/10/eastern-orthodoxy-in-sweden/>> (29.12.2017).

jurysdykcję patriarchy Konstantynopola. Po II wojnie światowej cerkiew była obsługiwana przez kler pochodzenia rosyjskiego lub ukraińskiego, dopiero w 1979 roku proboszczem został Szwed Mattias Norström. Organizował on podległe parafie placówki duszpasterskie poza Sztokholmem, wprowadził również język szwedzki do niektórych odprawianych w cerkwi nabożeństw. W Rosyjskim Kościele Prawosławnym liczba prawosławnych w Szwecji gwałtownie wzrosła w drugiej połowie XX wieku, głównie za sprawą emigracji z obszaru Związku Radzieckiego³⁹. W 1980 roku powstało Bractwo św. Sergiusza, które stanowiło podstawę parafii pod tym samym wezwaniem, od 1996 roku podlegającej Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu⁴⁰. Obecnie dekanat Patriarchatu Moskiewskiego w Szwecji liczy dziesięć parafii, w niektórych (poza Sztokholmem) nabożeństwa celebrowane są w języku cerkiewnosłowiańskim i szwedzkim⁴¹. Zachodnioeuropejski Egzarchat Parafii Rosyjskich w Europie Zachodniej, podlegający patriarchatowi Konstantynopola, obejmuje obecnie w Szwecji dziewięć parafii⁴².

Jeśli chodzi o Patriarchat Konstantynopolitański, to Metropolia Szwecji i całej Skandynawii powstała w 1969 roku z parafii wydzielonych z arcybiskupstwa Wielkiej Brytanii i metropolii Niemiec, a obejmuje teren Szwecji, Norwegii, Holandii i Danii. Obejmuje 6 parafii, w tym jedną estońską i jedną fińską⁴³. Obecnie Metropolii Greckiej Szwecji i całej Skandynawii podlega 9 parafii i wspólnot, znajdujących się w Szwecji, Danii, Norwegii, Finlandii, Islandii i Grenlandii, jak również jeden klasztor w samej Szwecji⁴⁴.

W latach 60-ch i 70-ch Szwecja stała się celem imigracji zarobkowej z obszaru Bałkanów. W tym okresie w kraju znalazło się ok. 25 tys. prawosławnych Serbów i 17 tys. Greków i Cypryjczyków. Od początku lat 70. z tego powodu powstała podlegająca Patriarchatowi Konstantynopola Metropolia Szwecji i całej Skandynawii z siedzibą w Sztokholmie i czterema parafiami w Sztokholmie, Göteborgu, Uppsali i Malmö (w dwóch ostatnich miejscowościach parafia nie posiada osobnej cerkwi).

W Szwecji żyje ok. 15 tys. prawosławnych Rumunów, podlegających Rumuńskiemu Kościołowi Prawosławnemu. Obecnie posiadają oni 27 parafii oraz dwa klasztory⁴⁵.

Prawosławni Serbowie tworzą obecnie największą narodowościową grupę w obrębie szwedzkiego prawosławia, liczącą 23 tys. osób. Parafie, podlegające Serbskiemu Kościołowi Prawosławnemu, należą do Eparchii Brytyjskiej i Skandynawskiej z siedzibą

³⁹ Por. *Ortodoxa metropolitdömet Sverige och Skandinavien*, <<https://ortodoxakyrkan.org/2014/06/24/ortodoxa-metropolitdomet-sverige-och-skandinavien/>> (30.12.2017).

⁴⁰ *История благочиния*, <<http://sweden.cerkov.ru/istoriya-blagochiniya/>> (30.12.2017).

⁴¹ *Благочиние приходов Русской Православной Церкви в Швеции*, <<http://map.patriarhia.ru/?inford=2638>> (07.11.2017). Por. *Русская Православная Церковь Московского Патриархата в Швеции*, <<http://sweden.cerkov.ru/prihodi/>> (30.12.2017).

⁴² Por. *Patriarchal Exarchate For Orthodox Parishes Of The Russian Tradition In Western Europe*, <<https://www.patriarchate.org/patriarchal-exarchate-for-orthodox-parishes-of-the-russian-tradition-in-western-europe>> (30.12.2017).

⁴³ Por. *Holy Metropolis of Sweden and All Scandinavia*, <<https://www.patriarchate.org/holy-metropolis-of-sweden-and-all-scandinavia>> (30.12.2017).

⁴⁴ Por. *Greek Orthodox Metropolis of Sweden and All Scandinavia*, <<http://metropolisofsweden.se>> (07.11.2017).

⁴⁵ *Parohiile Ortodoxe Românești din Regatul Suediei*, <www.episcopiascandinavia.se/parohiile-ortodoxe-romanești-din-regatul-suediei/> (30.12.2017).

w Sztokholmie i są rozmieszczone głównie w Szwecji centralnej i południowej. Serbskiemu Kościołowi Prawosławnemu podlegają 2 monasterium (Świętej Trójcy w Bredared i Opieki Matki Bożej w Örkelljundze) oraz 13 parafii (w tym 10 serbskich i 3 częściowo stosujące w pracy duszpasterskiej język szwedzki)⁴⁶. Wśród szwedzkich wyznawców prawosławia znajdują się również imigranci z Bułgarii (są skupieni w trzech parafiach, wchodzących w skład Metropolii Zachodniej i Środkowej Europy) oraz z Macedonii⁴⁷. W Göteborgu istnieje parafia pw. Zmartwychwstania Pańskiego podlegająca patriarchatowi antiocheńskiemu.

Koordinacją działań prawosławnych hierarchii kościelnych w Szwecji zajmuje się od 1970 roku Rada Ekumeniczna Kościołów Orientalnych i Prawosławnych⁴⁸.

Prawosławie w Austrii

Tradycyjnie było ono obecne od XVII wieku. W schyłkowym okresie istnienia Cesarstwa Austro-Węgier żyło w nim 3,2 mln wyznawców prawosławia. Po rozpadzie Austro-Węgier stało się wyznaniem związanym głównie z mniejszościami narodowymi i emigracją zarobkową z obszaru Bałkanów. Według danych z 2005 roku w Austrii żyło ok. 400 tys. wyznawców prawosławia (w 2014 blisko 500 tys.)⁴⁹.

W Austrii żyje 150 tys. prawosławnych Serbów, co czyni z nich największą grupę narodowościową w obrębie wyznawców tej religii. W 1893 roku powstała prawosławna cerkiew św. Sawy w Wiedniu. Po II wojnie światowej liczba Serbów przybywających do Austrii w celach zarobkowych zaczęła szybko wzrastać. Obecnie posiadają oni 6 parafii, w tym trzy cerkwie w Wiedniu⁵⁰.

Pierwsze cerkwie prawosławne na terenie Austrii były związane z przybyciem do kraju kupców greckich, którzy w XVII wieku zorganizowali pierwsze bractwa religijne w Wiedniu. W 1776 roku Grecy uzyskali dekretem cesarskim prawo do swobodnego wyznawania swojej religii, chociaż nie została ona zrównana w prawach z rzymskim katolicyzmem. Od 1924 roku parafie w jurysdykcji patriarchy Konstantynopola należą do Metropolii Austriackiej i Węgierskiej, jednak dopiero w 1994 roku został uregulowany ich stosunek względem austriackich władz państwowych. Patriarchat posiada obecnie 15 parafii, z czego cztery w Wiedniu⁵¹. Planowane jest utworzenie męskiego monasterium. W Wiedniu i Innsbrucku funkcjonują parafie podległe patriarche Antiochii (wchodzą obecnie w skład archidiecezji Niemiec i Europy Centralnej)⁵².

⁴⁶ Por. *Listing of Serbian Orthodox Churches by Country*, <www.serbianrthodoxchurch.com/pages/listing/country/index.html> (09.11.2017); *Parishes in Scandinavia*, <https://orthodoxwiki.org/Serbian_Orthodox_Diocese_of_Great_Britain_and_Scandinavia#Parishes_in_Scandinavia> (09.11.2017).

⁴⁷ Zob. *Bulgariska Ortodoxa Församlingen*, <<http://www.rilaeu.com/STOCKbgeu.htm>> (30.12.2017).

⁴⁸ Por. *Eastern Orthodoxy in Sweden*, <<https://davidheithstade.wordpress.com/2014/02/10/eastern-orthodoxy-in-sweden/>> (30.12.2017).

⁴⁹ Por. <www.orthodoxe-kirche.at/> (30.12.2017).

⁵⁰ Por. *Listing of Serbian Orthodox Churches by Country*, <www.serbianrthodoxchurch.com/pages/listing/country/index.html> (09.11.2017).

⁵¹ Dane wg: *Pfarreien. Metropolis von Austria. Exarchat von Ungarn und Mitteleuropa*, <www.metropolisvonaustria.at/index.php/de/metropolis-2/geschichte-der-griechischen-gemeinden> (09.11.2017).

⁵² Por. *Antiochenisch-Orthodoxe Metropole von Deutschland und Mitteleuropa*, <<http://rum-orthodox.de/#>> (29.12.2017).

W 1762 roku powstała pierwsza rosyjska kaplica prawosławna, działająca przy ambasadzie rosyjskiej. W 1899 roku Rosyjski Kościół Prawosławny wzniósł w Wiedniu sobór św. Mikołaja. Obecnie istnieją w Austrii 4 parafie podlegające Patriarchatowi Moskiewskiemu w ramach diecezji wiedeńskiej i austriackiej⁵³. Na terenie Austrii (w Salzburgu) działa też parafia wchodząca w skład Eparchii Berlińskiej i Niemieckiej Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji. Rumuński Kościół Prawosławny posiada 13 parafii i kilka ich filii na terenie Austrii⁵⁴, z czego tylko jedna, w Wiedniu, dysponuje wolnostojącą cerkwią św. Andrzeja. Prawosławni Bułgarzy byli obecni na terenie dzisiejszej Austrii już w XIX wieku, jednak dopiero w 1887 roku uzyskali pierwszą własną kaplicę św. Stefana, wcześniej korzystali z już istniejących parafii rosyjskich i greckich. Obecnie w jurysdykcji tego Kościoła są dwie parafie – św. Jana Ryłskiego i św. św. Cyryla i Metodego⁵⁵.

Prawosławie w Holandii

Związane jest z imigrantami z Rosji i krajów bałkańskich. W 2005 roku liczba wiernych była szacowana na 20 tys. osób⁵⁶. Pierwsza parafia prawosławna (pw. św. Katarzyny) została założona między rokiem 1733 a 1736 przez kupców pochodzenia greckiego w prywatnym budynku w Amsterdamie, obsługiwał ją kler grecki. Wśród wiernych byli również Rosjanie, a od 1852 roku przeszła ona pod jurysdykcję Patriarchatu Moskiewskiego.

W 2014 roku Patriarchat Konstantynopola posiadał największą liczbę parafii na terenie Holandii – 13⁵⁷. Sześć z nich należy do dawnego Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, który przeszedł pod jurysdykcję Konstantynopola (obecnie te parafie wchodzą w skład wikariatu holenderskiego Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Parafii Rosyjskich). Patriarsze Konstantynopola podlega jedyna parafia flamandzkójęzyczna w Kollumerpomp oraz monasterium św. Eliasza w Sint Hubert (męski) oraz Narodzenia Matki Bożej w Asten (żeński).

W kontekście Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego po 1816 roku Anna Pawłowna Romanowa, żona króla Holandii Wilhelma II, zbudowała na terenie pałacu w Hadze prywatną kaplicę obsługiwaną przez rosyjskiego kapłana. Po śmierci męża w 1849 roku królowa przeniosła się do wsi Soestdijk, gdzie również ufundowała kaplicę prawosławną. Większa grupa prawosławnych Rosjan pojawiła się w Holandii na fali białej emigracji rosyjskiej. W 1922 roku powstała nowa parafia św. Marii Magdaleny w Hadze, w której po II wojnie światowej – obok języka cerkiewnosłowiańskiego posługiwano się w liturgii holenderskim. Kolejna grupa Rosjan znalazła się w Holandii po 1945 roku. W tym czasie powstały parafie w Amsterdamie, Liège, Rotterdamie i Groningen, a parafia w Hadze uzyskała samodzielny budynek sakralny, poświęcony w 1947 roku. Kolejna

⁵³ Por. *Венская и австрийская епархия*, <<http://austria-diocese.ru/ru/prihod>> (09.11.2017).

⁵⁴ Por. *Parohii din Austria*, <www.mitropolia-ro.de/index.php/parohii/parohii-austria> (09.11.2017).

⁵⁵ Por. *Hll. Kyrill und Methodij*, <www.rilaeu.com/WIENbgeu.htm#chapel> (09.11.2017).

⁵⁶ J. van Rossum, *L'Eglise orthodoxe aux Pays Bas*, [w:] *Histoire de l'Eglise orthodoxe en Europe occidentale au 20e siècle*, red. C. Chaillot, B. Bobrinskoy, Paris 2005, s. 116.

⁵⁷ Por. *Parochies en kloosters van het Oecumenisch Patriarchaat*, <www.orthodoxekerk.net/parochies/oecumenisch-patriarchaat/> (09.11.2017).

wolnostojąca cerkiew rosyjska w Holandii powstała dopiero w 2004 roku (cerkiew św. Aleksandra Newskiego w Rotterdamie). Część Rosjan zerwała z Patriarchatem Moskwy, zakładając w Arnhem i Amsterdamie parafie należące do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji.

Obecnie Rosyjski Kościół Prawosławny (oraz zjednoczony z nim w 2003 roku Rosyjski Kościół Prawosławny poza granicami Rosji) jest drugą co do wielkości prawosławną organizacją kościelną, która posiada swoje placówki duszpasterskie w Holandii – łącznie 8 parafii. W jego skład wchodzi placówki całkowicie holenderskojęzyczne – parafia w Maastricht, parafia św. Jana Chrzciciela w Hadze założona przez konwertytów holenderskich, oraz 2 klasztory⁵⁸. Serbski Kościół Prawosławny posiada 6 parafii⁵⁹ powstałych w latach 80. XX wieku i później na potrzeby napływających emigrantów z Bałkanów. Językiem liturgicznym jest serbski. Na terenie Holandii działa 9 parafii należących do Metropolii Rumuńskiej⁶⁰. W Holandii działa jedna parafia podległa Bułgarskiemu Kościołowi Prawosławnemu⁶¹. Powstała ona w ostatniej dekadzie XX wieku.

W Holandii działa konferencja biskupów wszystkich obecnych w tym kraju jurysdykcji, mająca na celu koordynację współpracy pomiędzy tymi jurysdykcjami, jak również organizacja Prawosławna Młodzież Holandii. Ponadto od 2010 roku funkcjonuje Centrum Teologii Prawosławnej przy Wolnym Uniwersytecie w Amsterdamie⁶².

Prawosławie w Portugalii

jest związane z emigracją zarobkową obywateli byłego ZSRR oraz Bloku Wschodniego, jaka miała miejsce po 1989 roku. Wcześniej w kraju tym żyła śladowa liczba wyznawców prawosławia, głównie pochodzenia greckiego. Obecnie liczba prawosławnych mieszkańców Portugalii szacuje się na ok. 300 tys. osób⁶³.

W ramach Patriarchatu Konstantynopola przed 1989 rokiem prawosławie było praktycznie nieznaną w Portugalii. Nieliczni, rozproszeni po kraju jego wyznawcy się z rodzin pochodzenia greckiego i tylko okazjonalnie mogli uczestniczyć w organizowanych z inicjatywy prywatnej nabożeństwach prawosławnych. Od 1963 roku obszar Portugalii w ramach Patriarchatu Konstantynopola podlegał Metropolii Francuskiej z siedzibą w Paryżu, jednak dopiero od 1986 roku na terenie kraju rezydował pierwszy stały kapłan, który założył parafię św. Nektariusza i św. Grzegorza V patriarchy Konstantynopola w Lizbonie, grupując wokół siebie wiernych greckich, bułgarskich i rosyjskich. Początkowo siedzibą

⁵⁸ Por. T. Leenders, *Dutch-Orthodox Christians – Who on Earth Are They?*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 92, maj 2003, s. 33–37; *Parochies en kloosters van het Patriarchaat van Moskou*, <www.orthodoxekerk.net/parochies/patriarchaat-van-moskou/> (09.11.2017).

⁵⁹ Por. *Parochies en kloosters van het Patriarchaat van Servië*, <www.orthodoxekerk.net/parochies/patriarchaat-van-servi/> (09.11.2017).

⁶⁰ Dane wg: *Parohii din Olanda*, <www.mitropolia.eu/ro/site/177/> (07.11.2017).

⁶¹ *Parochies en kloosters van het Patriarchaat van Bulgarije*, <www.orthodoxekerk.net/parochies/patriarchaat-van-bulgarije/> (09.11.2017).

⁶² Por. *Stichting Orthodoxe Kerk in Nederland – een korte beschrijving*, <<http://orthodoxekerk.net/stichting-okin/>>; <<http://orthodoxekerk.net/anbi/orthodoxe-jongeren-nederland/>>; *Stichting Oosters-Orthodoxe Theologie, Spiritualiteit en Praxis*, <<http://orthodoxekerk.net/anbi/acot/>> (29.12.2017).

⁶³ Por. <<http://p035454545.planetaclix.pt/ortodoxos.html>> (30.12.2017).

parafii był wynajęty od Kościoła rzymskokatolickiego budynek, kościół św. Hieronima, następnie kościół w Caselas (parafia nie posiada cerkwi). Od 2001 roku istnieje parafia św. Pantelejmona w Porto, skupiająca wiernych narodowości ukraińskiej, mołdawskiej i portugalskiej, która również wynajmuje budynek od Kościoła rzymskokatolickiego. Ze względu na wieloetniczny charakter parafii w pracy duszpasterskiej (większość stanowią Ukraińcy) wykorzystywane są różne języki. Większość kleru pochodzi z Ukrainy. Od 2003 roku parafie portugalskie (w liczbie 19)⁶⁴ stanowią część nowo powstałej eparchii hiszpańskiej i portugalskiej podległej patriarsze Konstantynopola. W 1995 roku w Lizbonie powstała parafia należąca do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji, która korzystała z wynajętej kaplicy katolickiego kościoła św. Jerzego. Wobec wzrostu liczby prawosławnych Rosjan wiosną 2002 roku powstała parafia Wszystkich Świętych podległa Rosyjskiemu Kościołowi Prawosławnemu i jego eparchii chersoneskiej, wynajmującej kaplicę katolickiego klasztoru. Nabożeństwa odbywają się w języku cerkiewnosłowiańskim. Obecnie na terenie Portugalii, w ramach diecezji chersoneskiej istnieje 13 parafii⁶⁵.

Prawosławni Rumuni są obecni w Portugalii od początku lat 90-tych XX wieku. Początkowo uczestniczyli oni w nabożeństwach w parafii św. Nektariusza w Lizbonie, w której nieregularnie odprawiali nabożeństwa duchowni narodowości rumuńskiej. Parafia rumuńska istnieje w Lizbonie od drugiej połowy lat 90-tych, wynajmując kaplicę rzymskokatolicką w centrum Lizbony. Językiem liturgicznym jest rumuński. Poza stolicą Rumuński Kościół Prawosławny posiada 8 stałych placówek duszpasterskich⁶⁶. Swoją liczbę wiernych szacuje on między 50 a 100 tys⁶⁷. Prawosławni Bułgarzy posiadają swoją parafię w Lizbonie od 2001 roku. Podlega ona Eparchii Zachodnioeuropejskiej Bułgarskiego Kościoła Prawosławnego⁶⁸. Językami liturgicznymi są cerkiewnosłowiański i bułgarski.

W Portugalii istnieje również Prawosławny Katolicki Kościół Portugalii. Powstanie tej niekanonicznej obecnie wspólnoty było związane z postacią archimandryty João (późniejszego metropolity Gabriela) i skupionej wokół niego grupy wiernych (głównie Portugalczyków), powstałej w 1968 roku przy Rosyjskim Kościele Prawosławnym poza granicami Rosji. W 1978 roku cała grupa przeszła do Greckiego Prawosławnego Kościoła Starokalendarzowego i zaczęła posługiwać się nazwą Portugalski Kościół Prawosławny. W 1990 grupa ta została przyjęta pod jurysdykcję Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego⁶⁹, w której pozostała do 2001 roku, kiedy została z niego usunięta (z wyjątkiem kilkudziesięciosobowej grupy wiernych zrzeszonych w dwóch parafiach w Lizbonie i Algarve obecnie nie podlegających PAKP, a podporządkowanych

⁶⁴ Dane wg: *Sacro arzobispado ortodoxo de España y Portugal*, <<https://sacrametropolisortodoxa.jimdo.com/inicio/organizaci%C3%B3n/>> (09.11.2017).

⁶⁵ Por. *Приходы Португалии. Лиссабон*, <www.orthodoxportugal.org/?page_id=28> (09.11.2017).

⁶⁶ Dane wg *Parohii ortodoxe române din Portugalia*, <<http://episcopiaspanieiportugaliiei.es/index.php/parohii-ortodoxe-romane-portugalia>> (07.11.2017).

⁶⁷ M. Ferro, *L'Orthodoxie au Portugal*, [w:] *Histoire de l'Eglise orthodoxe en Europe occidentale au 20e siècle*, red. C. Chaillot, B. Bobrinskoy, Paris 2005, s. 100.

⁶⁸ Por. *Българска източноправославна епархия в Западна и Средна Европа – храмове*, <www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=west_eu_diocese_temples.xml> (09.11.2017).

⁶⁹ Por. *History of the Orthodox Catholic Church of Portugal*, <http://www.igrejaortodoxa.pt/english/history-history_church_of_portugal.html> (29.12.2017).

jurysdykcji Konstantynopola). Obecnie Prawosławny Kościół Portugalii nie jest uznawany przez żaden kanoniczny Kościół prawosławny⁷⁰.

Mimo braku formalnych instytucji, koordynujących kontakty poszczególnych jurysdykcji prawosławnych, współpraca między poszczególnymi organizacjami istnieje zarówno na szczeblu centralnym, jak i lokalnym⁷¹.

Prawosławie w Wielkiej Brytanii

jest związane głównie z mniejszościami narodowymi: w przeszłości głównie grecką i rosyjską, obecnie także z grupami przybywającymi z Europy Wschodniej i Bałkanów w celach zarobkowych. Łączną liczbę wyznawców prawosławia w tym kraju szacuje się na 250–300 tys. osób⁷². Pierwsza kaplica prawosławna w Wielkiej Brytanii powstała z inicjatywy wygnanego greckiego metropolity Samos, Józefa Georgirenesa, w dzielnicy Londynu Soho. Istniała, za sprawą interwencji anglikańskiego biskupa Londynu, jedynie w latach 1677–1684.

Wzrost liczby prawosławnych Greków, skupionych głównie w Londynie, nastąpił w czasie wojny o niepodległość Grecji i wkrótce po niej. W 1837 roku powstała stała grekojęzyczna parafia prawosławna, która od 1879 roku posiada własną, wzniesioną od podstaw cerkiew. Parafie greckie powstały również w 1843 roku w Manchesterze (cerkiew istnieje od 1861 r.), w 1865 roku w Liverpoolu (cerkiew wzniesiona w 1870 r.) oraz w 1903 roku w Cardiff (cerkiew wzniesiona w 1919 r.). W 1922 roku patriarcha Konstantynopola powołał do życia Metropolię Thyatyry z siedzibą w Londynie. Ponowny wzrost liczby Greków nastąpił po fali emigracyjnej z Cypru po 1939 roku. W tym samym roku powstała parafia w Birmingham, następnie dwie inne w Londynie. Do końca lat 60-ych łączna liczba stałych placówek duszpasterskich wzrosła do 40, niepowodzeniem zakończyły się natomiast plany powołania w Wielkiej Brytanii greckiego prawosławnego seminarium duchownego. W jurysdykcji patriarchy Konstantynopola, oprócz 110 parafii greckich, pozostaje 7 parafii ukraińskojęzycznych oraz dwie parafie polskojęzyczne⁷³. Obecnie podaje się orientacyjnie liczbę prawosławnych podlegających tej jurysdykcji jako 600 tysięcy⁷⁴.

W 1713 roku została otwarta kaplica w jurysdykcji patriarchy Moskwy, zamieniona w 1721 roku w kaplicę należącą do ambasady rosyjskiej w Wielkiej Brytanii. Ze względu na to, że była to jedyna prawosławna placówka duszpasterska w Wielkiej Brytanii, posługiwał w niej kler zarówno rosyjski, jak i grecki, a wśród wiernych byli przedstawiciele obydwu tych narodowości. Liczba prawosławnych Rosjan wzrosła jedynie nieznacznie po rewolucji październikowej, w Wielkiej Brytanii osiedliło się na stałe jedynie ok. dwóch tysięcy emigrantów. Kaplica w ambasadzie rosyjskiej została zamknięta, jednak

⁷⁰ S. Mielnik, *Struktura terytorialna Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w latach 1999–2010*, „Przegląd geograficzny”, nr 84, 4, 2012, s. 591.

⁷¹ Por. *Histoire de l'Église orthodoxe en Europe occidentale au 20e siècle*, red. C. Chaillot, Paris 2005.

⁷² Por. <www.souroz.org/orthodoxy-in-britain-old/> (30.12.2017).

⁷³ Por. *Parishes & Monasteries*, <www.thyateira.org.uk/index.php?option=com_content&task=view&id=32&Itemid=36> (09.11.2017).

⁷⁴ Por. *The Archdiocese of Thyateira and Great Britain and Orthodoxy in the British Isles*, <www.thyateira.org.uk/index.php?option=com_content&task=view&id=13&Itemid=152> (09.11.2017).

w 1922 roku Kościół Anglikański udostępnił Rosjanom dawny kościół w Londynie. W 1926 roku istniejąca parafia podzieliła się na dwie mniejsze, z których jedna pozostała w jurysdykcji Zachodnioeuropejskiego Egzarchatu Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego, zaś druga przeszła do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji. Kolejna grupa prawosławnych Rosjan osiedliła się w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej, dołączając w większości do Rosyjskiego Kościoła Prawosławnego poza granicami Rosji, który powołał do życia nowe parafie w Manchesterze, Leeds, Bradford, Nottingham i Preston. Patriarchat Moskiewski do 2003 roku powołał 35 nowych parafii, z których większość posługuje się w swojej pracy zarówno językiem rosyjskim i cerkiewnosłowiańskim, jak i angielskim⁷⁵. Na początku XXI wieku podjęto (odgórnie i z zewnątrz) próbę zjednoczenia wszystkich Rosjan z trzech jurysdykcji w Wielkiej Brytanii, ale i we Francji, zakończyła się jednak ona niepowodzeniem i wywołała konflikty w środowisku prawosławnych⁷⁶.

Łącznie na terenie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej funkcjonuje 47 parafii rumuńskich należących do Metropolii Zachodniej i Południowej. Liczba to obejmuje również 1 ośrodek monastyczny⁷⁷. Pierwsza parafia pozostająca w jurysdykcji Serbskiego Kościoła Prawosławnego została otwarta w Londynie w 1942 roku. Obecnie w Wielkiej Brytanii działa 7 parafii serbskich i jeden klasztor⁷⁸, z czego tylko jedna, w Birmingham, posiada własną cerkiew wzniesioną w 1968 roku w średniowiecznym stylu serbskim. Patriarchat Antiochii obecnie posiada 19 parafii w Wielkiej Brytanii, wszystkie powołane do życia po II wojnie światowej. Wśród wiernych dominuje ludność arabskojęzyczna. W październiku 2013 roku parafie Patriarchatu weszły w skład Archidiecezji Wysp Brytyjskich⁷⁹. W Wielkiej Brytanii działają również dwie parafie podległe Bułgarskiemu Kościołowi Prawosławnemu⁸⁰.

W Wielkiej Brytanii, w różnych jurysdykcjach istnieją także mniej lub bardziej liczne ośrodki monastyczne, ale jednego nie sposób pominąć, a jest nim Klasztor św. Jana

⁷⁵ *Directory of the diocesan deaneries. Russian Orthodox Church in Great Britain and Ireland...*, <www.souroz.org/parishes-eng/> (09.11.2017). Por. *Список приходов*, <www.patriarchia.ru/db/text/77125.html> (09.11.2017).

⁷⁶ Por. Bishop Basil of Sergievo, *Metropolitan Anthony as Shepherd: the Statutes of the Diocese of Sourozh*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 103, luty 2006, s. 40–51; *West Is West and East Is East*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 89, sierpień 2002, s. 1–15; S. V. Troitsky, *The Limits of the Authority of the Patriarch of Constantinople over the Diaspora*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 64, maj 1996, s. 33–44; archbishop Innokentii of Korsun, *The Unification of the Russian Diaspora in Western Europe: A Step towards the Creation of a Local Church*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 102, listopad 2005, s. 41–50; S. Rehinder, *The Proposed Metropolia – Can It Heal the Divisions of the Russian Diaspora?*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 101, sierpień 2005, s. 33–37; B. Osborne, *Si le metropolit Antoine n'avait pas mis tous ses efforts a fonder un tel diocese, aucun de nous n'aurait ete member de ce diocese*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 309, 2006, s. 22–24.

⁷⁷ Dane wg: *Parohii din Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord*, <www.mitropolia.eu/ro/site/173/> (09.11.2017).

⁷⁸ Por. *The Directory of the Serbian Orthodox Diocese of Great Britain and Scandinavia*, <www.spc-derby.org.uk/spcuk/Doc.aspx?cat=0&subcat=0&subcat2=0&id=0&lang=eng&txt=428> (09.11.2017).

⁷⁹ Por. *Archdiocesan parishes*, <www.antiochian-orthodox.co.uk/find/parishes/> (09.11.2017); <<http://www.antiochian-orthodox.co.uk/archdiocese/>> (29.12.2017).

⁸⁰ *Bulgarian Orthodox Parish: Saint John of Rila*, <<http://www.rilaeu.com/LONDONbgeu.htm>> ; *Българска източноправославна епархия в Западна и Средна Европа – храмове*, <www.bg-patriarshia.bg/index.php?file=west_eu_diocese_temple.xml> (09.11.2017).

Chrzciela w Maldon⁸¹, Essex, założony przez archimandrytę Sofroniusza Sacharowa, a przyciągający prawosławnych nie tylko z kraju czy całej Europy, ale i z całego świata i kształtujący świadomość prawosławnych na całym świecie.

Pomimo rozczłonkowania na wiele jurysdykcji, prawosławni w Europie Zachodniej chcą i potrafią myśleć i działać razem. Dowodem tego są m.in. synody biskupów wszystkich jurysdykcji w poszczególnych krajach, ich wspólne deklaracje na temat wydarzeń i publikacji, jak i odbywające się co 3 lata kongresy Bractwa Prawosławnego w Europie Zachodniej – czas na wspólną wymianę myśli i wiedzy, ale i na nabożeństwa w różnych językach⁸². Bractwo to od wielu lat pracuje nad ustanowieniem prawdziwego Kościoła lokalnego w Europie Zachodniej⁸³.

SUMMARY

Nun Nicolaia (Aleksiejuk)

Orthodoxy in France and in Western Europe in General. History and present

Keywords: Orthodox Church, diaspora, France, emigration, orthodoxy

Despite what one might think, the Orthodox Church over the last few centuries and especially last few decades developed into a large and well organized community. Though divided in several jurisdictions – belonging to Russian Patriarchate, Russian Church Abroad, Exarchate of the Russian Parishes in Western Europe, Patriarchate of Constantinople, Patriarchate of Serbia, Patriarchate of Romania, Patriarchate of Bulgaria, Patriarchate of Georgia – developed organizations uniting not only the hierarchy (synod of the bishops of all jurisdictions of every country), but also the Orthodox Fraternity of Western Europe. The Orthodox in the West are, of course, in majority, emigrants or descendants of emigrants in 2nd, 3rd or other generation, but there also members of Western countries who joined the Orthodox Church. Therefore the Church faces not only problems connected with integration in the western society, while preserving their own national, religious and cultural identity, but also tries to make the Orthodoxy an integral part of the universal religious and cultural life in the West – publishing books, translations of the liturgical texts, emitting programmes in radio and television as well as installing many websites in the internet where one can find information about orthodoxy and the Orthodox Church.

⁸¹ Zob. *Monastery of St. John the Baptist*, <www.thyateira.org.uk/index.php?option=com_content&task=view&id=373&Itemid=1> (10.11.2017).

⁸² Por. *Paris: Assemblée diocésaine grecique*, „Service Orthodoxe Presse”, nr 108, 1986, s. 9. Kongresy organizowane są od 1971 roku. Umożliwiają one prawosławnym z Francji i innych krajów diaspory europejskiej na spotkanie się razem co jakiś czas, niezależnie od ich pochodzenia.

⁸³ Por. M. Sollogoub, *Orthodox Christians in Western Europe Move Towards a Local Church*, „Sourozh. A Journal of Orthodox Life and Thought”, nr 92, maj 2003, s. 8–32.